

DIÓSI DÁVID

Liturgiateológiai

puzzle-darabok a *Desiderio*
desideravi apostoli levélből

Kedves Olvasó! Egy szellemi puzzle-játékre hívom meg Önöket. A puzzle kirakásához mindenekelőtt türelemre van szükség. Nagy türelemre. Olyan türelemre, amely megszünteti az idő agresszivitását, s a lapos gondolatok rohanó sodrásának gátat vetve kontempláló elidőzésre szólít fel: megállásra, szellemi ücsörgésre nevel. A puzzle-játékos időtlen türelme a sima,¹ simulékony, törés nélküli, lágy gondolatsorokat megzabolázza. Hiszen azzal, hogy az ember visszavisszatér egy-egy teológiai kulcsfogalomhoz, és azt be próbálja illeszteni a nagy összefüggésekbe, elmélyül a tulajdonképpeni üzenet horderejében. Gondolati „finommotorikát” gyakorolva fejlődik „hermeneutikus térlátásunk”. Ugyanakkor annak az örömszerű felfedezése során, hogy az apró – látszólag önálló – elemek egymáshoz illeszthetők, és ezek összeilleszthetőségéből rajzolódik ki számunkra az egész, mélyre

¹ A simaságról, amely jelen kézjegye, lásd részletesebben: BYUNG-CHUL HAN: *A szép megmentése*, Typotex, Budapest, 2021, 7–34.

való látásunk is erősödik, sőt mi több, mélységélességi igényünk (!) valósággal szárnyakra kap. A teológiai „puzzle-játék” megóv bennünket a felületes értelmezéstől, s a mélyértelműség óceánjához vezet. A rész-egész viszony felismerése tehát az összefüggések többdimenziós felfedezésére segít.

Kezdjük tehát puzzle-játékunkat. Előrebocsájtom: objektív okok miatt csak néhány – olvasatunkban azonban liturgia-teológiai szempontból mégiscsak a legfontosabb – puzzel-darabok kiemelésére kerülhet sor.

Ferenc pápa „gondolatindító” és „gondolatébresztő” ötleteket tartalmazó levele,² amellyel mindannyiunkhoz el szeretne jutni,³ hogy segítségünkre lehessen a keresztény ünneplés szépségének és igazságának szemlélésében, Jézus szavaival indít: „Vágyva vágytam, hogy elköltsem veletek ezt a húsvéti vacsorát, mielőtt szenvedek” (Lk 22,15). Szokatlan az evangéliumokban, hogy Jézus szavakba öntse vágyait, s az a tény, hogy ebben az utolsó vacsorát közvetlenül megelőző szentírási jelenetben nyíltan megteszi, mégpedig egy olyan szemita formulával,⁴ amely vágyának intenzivitását még inkább kifejezésre juttatja, jól érzékelteti a Megváltó ezen konkrét vágyának mélységét. Jézus e vágya egy „buzgó, valós, elérhető kívánság, amely most [ezen vacsora tanítványaival való

² FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi apostoli levél a püspökökhöz, papokhoz és diakónusokhoz, a felszentelt személyekhez és a világi hívekhez Isten népének liturgikus képzéséről*, 2022. június 29.; a levél megtalálható kötetünk 9–48. oldalán.

³ Vö. uo. 1.

⁴ Az itt szereplő szemita formula (szó szerint: „vágyakozással vágytam”) az ígét (ἐπιθυμέω) megkettőzi – s ezáltal fokozza – egy ugyanabból a gyökből származó főnévvel (ἐπιθυμία). Szeptuagintizmusnak is nevezik, mivel ez szó szerint megtalálható a Ter 31,30-ban.

elfogyasztásakor] teljesül, illetve megvalósul”.⁵ Az „egész teremtés”, „az egész történelem” egy „nagy előkészület erre a vacsorára”,⁶ hiszen ez a vacsora, amely Jézus búcsúajándéka,⁷ azáltal, hogy Jézus számára ez az utolsó húsvéti vacsora itt a földön, amelyet fizikális jelenléttel ünnepel, a tanítványok – azaz az egyház – számára pedig ez az első ünneplés,⁸ fordulópontot⁹ jelent az üdvösségtörténetben. Jézus mélységes vágyát ennek a közelgő változásnak a feliismerése motiválja.¹⁰ Jézus „vágyva vágytam” szavai képezik azt a rést, „amelyen keresztül meglepő módon feltárul előttünk a lehetőség, hogy megsejtsük annak a szeretetnek a mélységét, amelyet a Szentháromság személyei éreznek irántunk”¹¹ – hangsúlyozza a pápa. Krisztus szavai tehát a teljes Szentháromság üzenetét

⁵ JOSEPH A. FITZMYER: *The Gospel according to Luke X–XXIV. Introduction, Translation, and Notes* (Anchor Yale Bible 28/A), Yale University Press, London, 2008, 1395. [doi: 10.5040/9780300261653]

⁶ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 3.

⁷ Vö. HEINZ SCHÜRMANN: *Der Abendmahlsbericht Lukas 22,7–38 als Gottesdienstordnung, Gemeindeordnung, Lebensordnung* (Die Botschaft Gottes. Eine biblische Schriftenreihe II: Neutestamentliche Reihe 1), St. Benno-Verlag, Leipzig, 1958, 28.

⁸ Vö. FRANÇOIS BOVON: *A Commentary on the Gospel of Luke 19:28–24:53*, Luke 3. Hermeneia: A Critical and Historical Commentary on the Bible, Fortress Press, Minneapolis, 2012, 157. [doi: 10.2307/j.ctvb6v8bq]

⁹ Vö. GERHARD SCHNEIDER: *Das Evangelium nach Lukas. Kapitel 11–24*, Ökumenischer Taschenbuch-Kommentar zum Neuen Testament 2., Gütersloher Verlagshaus Mohn – Echter Verlag, Gütersloh – Würzburg, 1984, 445.

¹⁰ Vö. JOEL B. GREEN: *The Gospel of Luke*, The New International Commentary on the New Testament, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids/MI, 1997, 760.

¹¹ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 2.

közvetítik. Ő Isten nevében szól és cselekszik,¹² emberi szájával mondott szavai, valamint emberi kézzel végzet cselekedetei révén felfedi az emberiségnek a Teremtő megközelíthetetlen titkait.¹³ A jézusi „vágyva vágytam” a Szentháromság mágneskörébe helyezi minden idők emberét. Ez a jézusi kijelentés adja meg a Szentatya levelének nem csupán az alaphangulatát, hanem alapmotívumát, sőt mi több, „dialektikai hajtóerejét”. Jézusnak a „égő” és „végtelen”¹⁴ „vágyakozása irántunk”¹⁵ ott van, még mielőtt mi válaszolnánk az ő meghívására – írja Róma püspöke –, amikor ugyanis misére megyünk „az ő irántunk érzett vágyakozása vonz bennünket”,¹⁶ hiszen „testéből és véréből való minden egyes részesedésünkre ő már az utolsó vacsorán vágyott”.¹⁷ Sőt, az egybegyűlteknél jogához tartozik, hogy a szentségi gesztusokban és szavakban érezzék azt a vágyat, hogy az Úr ma is, mint az utolsó vacsorán, velünk együtt kívánja fogyasztani a húsvéti lakomát, s így „magát a papot is legyőzi az Úrnak ez a közösségre lépni akaró vágya, melyet mindnyájunk iránt érez”,¹⁸ a pap ugyanis „nem beszélheti el az Atyának az utolsó vacsorát anélkül, hogy részt ne venne rajta. Nem mondhatja: »Vegyétek, és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, mely értetek adatik«, ha nem éli meg ugyanazt a vágyat, hogy saját testét, saját életét áldozza a rábízott népért.

¹² Vö. WALTER KASPER: *Jézus a Krisztus*, XX. Századi Keresztény Gondolkodók 11., Vigilia, Budapest, 1996, 184.

¹³ Vö. CHRISTOPH SCHÖNBORN: *Isten elküldte Fiát. Krisztológia*, Katolikus Teológiai Kézikönyvek 7., Agapé, Szeged, 2008, 157.

¹⁴ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 4.

¹⁵ Uo. 6.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo. 57.

Ez az, ami szolgálatának gyakorlása során történik. Mindezek, és sok más is, folyamatosan alakítják a papot a liturgikus ünneplés vezetésében.”¹⁹

„Ha a Feltámadott számunkra csak mások emlékének felidézése lenne – legyenek bár olyan tekintélyesek, mint az apostolok –, ha nem adatna meg nekünk is a Jézussal való igazi találkozás lehetősége, akkor kijelenthetnénk, hogy kimerült a testté lett Ige újdonsága.”²⁰

A liturgia esetében tehát nem csupán egy gondolati síkon megvalósuló, szubjektív visszaemlékezésről beszélünk, hanem a múltat jelenbe hozó hatékony, objektív „emlékezetről”, amely – bár a szimbólumok fátyla alatt – valós jelenlétet²¹ biztosít.²² Ez a „misztikus-szimbolikus realizmus”,²³ amely egy időfölötti dimenzióban összeköti az immanenst a transzcendenssel, a valódi találkozás tere. A liturgia tehát a Krisztussal való találkozás lehetőségének „kiváltságos – nem egyedüli – helye”.²⁴ Jézus „égő vágya”²⁵ vonz oda mindannyiunkat, „az ember csak ennek a találkozásnak köszönhetően válik teljesen emberré”,²⁶ vagyis csak

¹⁹ Uo. 60.

²⁰ Uo. 10.

²¹ Krisztus jelenlétéről a liturgiában lásd: FRANZISKUS EISENBACH: *Die Gegenwart Jesu Christi im Gottesdienst. Systematische Studien zur Liturgiekonstitution des II. Vatikanischen Konzils*, Grünewald, Mainz, 1982; illetve magyarul: DOLHAI LAJOS: *A liturgia teológiája*, Jel, Budapest, 2002, 51–64.

²² Vö. ODO CASEL: Krisztus misztériumos jelenléte a miseliturgiában, *Magyar Egyházzene* 6 (1998/1999 / 3–9) 4.

²³ ANASTASIOS KALLIS: *Orthodoxie. Was ist das?*, Theophano Verlag, Münster, ⁸1999, 76.

²⁴ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 33.

²⁵ Uo. 4.

²⁶ Uo. 33.

az, aki hajlandó befogadni Isten ingyenes²⁷ ajándékát, jóllehet tudja, hogy „ebben az esetben végtelen az aránytalanság az ajándék nagysága és a megajándékozott kicsinysége között”.²⁸ A liturgia középpontjában a Krisztussal való találkozás áll. Más szóval: a liturgia „itt és most”-ja egy kommunikációs esemény „rezonanciateret”.²⁹ Így világossá válik számunkra, hogy a liturgiának „nemcsak” üdvtörténeti, hanem üdvrendi jellege is van. A liturgia ugyanis nem merül ki a múlt üdvtörténeti eseményének megjelenítésében. Maga a rituális ünneplés is, amely az immanensben lehetővé teszi a transzcendenssel való találkozás élményének megtapasztalását,³⁰ egy esemény, mégpedig egy kommunikációs esemény, s mint ilyen nem csupán élettörténeti, hanem üdvtörténeti esemény is. A liturgia tehát nemcsak egy múltbeli esemény epifániája a jelenben, hanem szentségi módon közvetített jelenléte a velünk kommunikáló Élőnek,³¹ következésképpen itt nemcsak a múlt látogatja meg a jelent, hanem a jelen is beleíródik a történelembe. Élettörténetünk az üdvtörténet része. Pontosan a liturgia, amelynek lényege a Krisztussal való találkozásban rejlik, érteti meg velünk, hogy az üdvtörténet nem egy rajtunk kívül álló esemény, amelynek mi pusztán külső szemlélői vagyunk. Személyes élettörténetem még csak nem

²⁷ Vö. uo. 20.

²⁸ Uo. 3.

²⁹ Vö. DIÓSI DÁVID: *Bepillantás a liturgiатеológiába. Az emberkereső Isten felragyogása a liturgiában*, Jel, Budapest, 2022, 67–76.

³⁰ Vö. MICHAEL SCHÜSSLER: *Mit Gott neu beginnen. Die Zeitdimension von Theologie und Kirche in ereignisbasierter Gesellschaft*, Praktische Theologie heute 134, Kohlhammer, Stuttgart, 2013, 140–147.

³¹ Vö. KARL-HEINZ MENKE: *Sakramentalität. Wesen und Wunde des Katholizismus*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2012, 131.

is pusztán saját elszigetelt üdvtörténetem, hanem a nagy üdvtörténeti folyam – jóllehet páratlan, azaz egyedi, de mégiscsak – szerves része.

A levélből kiderül, hogy a Krisztussal való találkozáshoz a Szentatya – ha szabad így fogalmaznom – három „előfeltételt” fogalmaz meg. Ez a három kulcsfogalom – „(rá)csodálkozás”, „kicsinyek alázata” és „betagozódás” – egyben korunk liturgikus lelkületének legnagyobb deficitjét is figyelmünk fókuszpontjába állítja. Ha úgy tetszik, ezen kijelentéseivel Ferenc pápa tükröt tart a liturgián résztvevő emberek elé. Jóllehet a találkozás ingyenes, de ez korántsem jelentheti azt, hogy az embernek nem kell semmit sem tennie annak érdekében, hogy a Krisztussal való találkozás egyáltalán létrejöjjön, s főleg azért, hogy ez a találkozás gyümölcsöző lehessen az ember számára, mégpedig valós, egzisztenciális értelemben.

A (rá)csodálkozás, amely a liturgikus cselekvés lényeges része, annak a magatartása, aki mivel „tudja, hogy szimbolikus gesztusok sajátosságával áll szemben”, „megtapasztalja a szimbólumok erejét”.³² A csodálkozás (vagy ámulat) „nem egyfajta zavarodottság egy homályos valóság vagy egy rejtélyes rítus láttán”³³ – hangsúlyozza –, hanem csodálkozás azon a tényen, hogy „Isten üdvözítő terve feltárult előttünk Jézus húsvéti misztériumában”³⁴, csodálkozás afölött, hogy kétezer év távlatából is a húsvéti cselekedetnek az ereje „továbbra is elér bennünket a »misztériumok«, vagyis a szentségek ünneplésében”³⁵. Krisztus kortárs-történelmünk „itt és most”-jában találkozni akar velünk. A rácsodálkozás tehát mindenekelőtt jelenünket

³² FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 26.

³³ Uo. 25.

³⁴ Uo. 24.

³⁵ Uo. 25.

érinti. Nem egy múltbéli találkozás felidézéséről, megelevenítéséről, hanem jelenünk találkozásélményének „történetiségéről” van itt mindenekelőtt szó, vagyis arról a jelenben megvalósuló találkozásélményről, amely a jelen időrésén keresztül „beszivárogoz” a történelembe, és így élet- és üdvtörténetünk szerves, megmásíthatatlan, felülírhatatlan, egyedi és meghatározó részévé válik. A krisztusi „vagyva vágytam” a történelemben a találkozás konkrétságában ma is megvalósul. Az Isten és az ember közötti kapcsolat, találkozás, kommunikáció gyújtópontjában ez az isteni vágy áll. Így rácsodálkozást vált ki az a megtapasztalható tény is, hogy „az ünnepelt misztérium ajándéka meghaladja felfogóképességünket”.³⁶ Az emberi rácsodálkozás liturgikus összefüggésben, a Szentatya levelének értelmében tehát három egymásra épülő szinten valósul meg:

1. Alapját a történelmi távlat frissességére való rácsodálkozás képezi. Rácsodálkozunk arra, hogy a múlt ereje nem illant el a történelem süllyesztőjében, az isteni húsvéti energián nem fog az idő vasfoga. Az Úr nem a múlt romjai között botorkál, hanem ma is körbejár közöttünk. A „vagyva vágytam” tehát ma is hallható.
2. A rácsodálkozás második szintjét Isten közénk való érkezésének a mikéntje képezi. Isten ugyanis az emberrel való találkozás érdekében élettörténetünk „porondján” a szimbólum „sátorában” (vö. Jn 1,14) újra „megtestesül”, s így a szimbólum a teremtett világ „oltárán” ikonná tornyosul, azaz immanens létünk olyan világítótornyává válik, amely teremtményi voltunk

³⁶ Uo. 38.

magaslatáról hirdeti a transzcendenssel való személyes, meghitt és életbevágó találkozás „helyét”. A szimbólum tehát egy olyan ontológiai „rész” az univerzumban, amelyen keresztül az „evilág” és a „túlvilág” találkozhat, a Láthatatlan a láthatóban formát ölthet, az örök „mostban” élő Örökkévaló, a mi halandó, elmúló, röpke „mostunkban” elidőzhet, s mintegy „kézzelfogható” módon megmutatkozhat. A szimbólum az „evilág” azon topográfiai gócpontja, amely a „túlvilág”-ot mint köztünk „jelenlévő” valóságot prezentálja. Vagy még egyszerűbben fogalmazva: a szimbólum a teofánia „helye”. A kultikus cselekvésbe bevont szimbólum a legvalóságosabb Valóságot nyilatkoztatja ki számunkra, rámutatva az érzékelhető valóság értéktöbbletére. Azt akarja, hogy a világunkat és életünket, egész élettörténetünket teremtett voltunk eredetiségében, s nem mimetikus másolatként szemléljük. A szimbólumban a Láthatatlan külső alakra tesz szert azért, hogy ebben a konkrét időben és térben közénk látogathasson, vagyis a szimbólumban maga Isten jelenik meg, mégpedig – akárcsak 2000 évvel ezelőtt *szarx*-formájú, húsban való megtestesülésében (vö. Jn 1,14)³⁷ – olyan személyként, aki az emberrel való találkozást és kommunikációt keresi. A szimbólum gyengéd – azaz nem erőszakos – erejének mágneskörében szárnyat bont az emberi szellem, majd a lét ezen „madárperspektívájából” többé már nemcsak a körülötte lévő tárgyak kézzelfogható, tapintható tulajdonságai és konkrét hasznossága iránt

³⁷ Vö. DIÓSI DÁVID: Húsvét misztériuma. *Ars moriendi et resurgendi*, *Vigilia* 82 (2017/4) 253–258, 255.

érdeklődik, hanem azok valódi konnotációját fürkészi. Ekképp a szimbólum új mélységgel tölti fel a láthatót,³⁸ a környezet az ember számára a teremtéssé válik. A szimbólum feltárja a valóságnak egy olyan módját, illetve struktúráját, amely nem nyilvánul meg a közvetlen tapasztalat síkján.

Korunk emberét mindez kihívások elé állítja. Hiszen ő manapság egy olyan társadalomban él, amely a konzum és a teljesítési kényszer hatáskörében célorientált életvitelt, célracionális életbeállítottságot követel meg tőle, vagyis egy olyan életmódot, amely homlokegyenesen ellentétben áll a szimbólumok, valamint a rítusok célmentes világával. Eltompult, a „szent” rezgésére majdhogynem teljesen érzéketlen felnőttlétünk kuszaságában nehéz ráéreznünk, majd pedig rácsodálkozunk „a szimbolikus gesztusok sajátosságára”,³⁹ arra a sajátosságra, amely nem az ember racionális oldalát kívánja megszólítani, hanem a Megfoghatatlant állítja lelki életünk fókuszpontjába, az Elérhetetlent hozza emberközelbe, s ezáltal a részesedésnek egy olyan lehetőségét kínálja fel számunkra, amely „szolgálata” nélkül minden bizonytalán láthatatlan maradna.⁴⁰ A liturgiában a „komolyan vidám”⁴¹ ember – az „élő játékszer”, akinek Isten Krisztusban „játsszótársa” lett – Isten előtt

³⁸ Vö. JEAN-JACQUES WUNUNBURGER: *Sacrum*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, 50.

³⁹ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 26.

⁴⁰ Vö. FEHÉRVÁRI JÁKÓ: *Hogy szívünk megegyezzek szavunkkal. Szempontok egy élhető liturgiához*, Bencés Kiadó – Új Ember, Pannonhalma – Budapest, 2020, 113.

⁴¹ Vö. HUGO RAHNER: *A játsszó ember*, Kairosz, Budapest, 2013, 51–76. (ford. Frész Attila Timóteus)

ismét ifjúságának nyitott frissességén örvendező „gyerek” lehet, aki lemond a felnőttek életére oly jellemző céltudatos cselekvésről, és teljesen átadja magát Isten jelenlétében a játék örömeinek,⁴² amelyben – felszabadító erejéből kifolyólag – szabadon árad a létezés.⁴³

3. A rácsodálkozás legmagasabb szintje magát a találkozást érinti. Az ember rácsodálkozik az Istennel való személyes találkozás egyediségére és meglepetésszerűségére. Ez a valós – vagyis teljes egzisztenciánkat átölelő – találkozás az ünnepelt misztérium ajándéka, amely meghaladja emberi megismerési képességünket. A vele való találkozásnak, mely kegyelmi élményesemény, a „kimenetelét” nem lehet előre látni, prognosztizálni. A „kiismerhetetlen”, „ismeretlen”, „Egészen-Más” nem redukálható mikrokozmoszom elvárásrendszerére. Az egész liturgia a „szokatlan”, „meglepetésszerű” Istennel való találkozásról szól.⁴⁴ Amint hajdanán a megtestesülésben „maga Isten tör[t] be emberként a mi látszólag oly zárt játékrendszerünkbe”,⁴⁵ ugyanazt teszi most is a szentségek útján: Isten a szimbólum(ok) „résén” betör a mi látszólag zárt „játékrendszerünkbe”. Az ember nem bálványával találkozik, vagyis nem egy olyan, a képzeletünk által kifaragott istennel, aki fényesre puccosított,

⁴² Vö. ROMANO GUARDINI: *Von Geist der Liturgie*, HerBü 2., Herder, Freiburg, ²1957, 89–105.

⁴³ JOSEPH RATZINGER: *A liturgia szelleme*, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 11. (ford. Heller György)

⁴⁴ Vö. DIÓSI DÁVID: *„A te arcodat keresem, Uram”* (Zsolt 27,8). *Puzzle-darabok posztmodern korunk intenkeresőiről/-nek*, Vigilia, Budapest, 2018, 75–85.

⁴⁵ HUGO RAHNER: *A játészó ember*, i. m., 78.

konzumtápra „pallérozott” s mégis oly törekény „home-made”-egónkra „prognosztikus meglepetésszerűséggel” rábólint, hanem az élő, teremtő és teremtményeit beteljesítő Istennel, aki velünk, teremtményeivel a lehető legeredetibb, minden képzelőerőnket felülmúló módon képes találkozni. Persze mindezt csak az tapasztalhatja meg, aki kész a nyitott találkozásra, aki mélységesen megértette, hogy egy valódi találkozás nem egy „alany” és egy „tárgy”, hanem két „alany” között jöhet létre, még akkor is, ha ez a két „alany” – mint esetünkben – egymással aszimmetrikus (Teremtő – teremtmény) interakcióban vannak. Ez a harmadik „rácsodálkozás” az a rajtpont, amelyet az az ember tapasztal meg, aki kész életének vertikális kalandjára. Az eleven hit kihívást jelent az ember számára, egy minden elképzelhetőséget felülmúló életbevágó kihívás, amely megköveteli az embertől, hogy ne maradjon meg az élet felszínén, hanem legyen nyitott a mélységek és magasságok felfedezésére és kiaknázására, legyen nyitott és érzékeny a profánban megérkező Szent jelenlétére, a földiekben megmutatkozó istenire, valamint fogadja el készségesen életének teremtet voltát, amely számára mindenekelőtt azt jelenti, hogy kész az azzal való együttélésre, amit egyszerűen misztériumnak, titoknak nevezünk. Ezzel a misztériummal való találkozásból ered a liturgia szépsége is. A liturgia egész ragyogó szépsége abban rejlik – írja Ferenc pápa –, hogy az a „Jézussal való igazi találkozás lehetősége”, hiszen maga a „keresztény hit vagy találkozás

az élő Jézussal, vagy nem is keresztény hit”.⁴⁶ S a „szépség, akárcsak az igazság, mindig ámulatot kelt, és ha a szépség és az igazság Isten misztériumára utal, akkor imádathoz vezet”.⁴⁷

Az imádás, amely minden igazság alapja, pillérje, boltozata és foglalatja⁴⁸ – mint az egész lét mozgása Teremtője irányába – pedig a lét engedelmessége, s mint ilyen valójában az igazságban való létet jelenti.⁴⁹ Az imádatban találjuk meg ugyanis létünk (alap) igazságát. Benne rejlik az ember igazi méltósága, hisz az ember éppen akkor találja meg igazi nagyságát, teremtményi létének felszabadító magasztosságát, amikor letérdelve kicsivé teszi magát Teremtője előtt. Az imádat az ember emberré válásának legmagasabb rendű cselekedete,⁵⁰ hiszen az imádásban az ember nemcsak ajkával, hanem teljes létevel kijelenti az Isten és ember közötti kommunikáció legalapvetőbb axiómáját: „Te Isten vagy, én pedig a te teremtményed”, vagy más szóval: „Az Isten az Isten, az ember meg ember!”, s ezért az imádás egzisztenciális aktus: a szabad akarattal rendelkező ember alapvető irányítottsága létének forrására és beteljesítőjére, Istenre. Isten imádata az idő zárkózottságának kellős közepén pedig – mivel

⁴⁶ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 10.

⁴⁷ Uo. 25.

⁴⁸ Vö. ROMANO GUARDINI: Die Anbetung, in Romano Guardini: *Glaubenserkenntnis. Versuche zur Unterscheidung und Vertiefung*, Werkbund-Verlag, Würzburg 1949, 5–16, 13–14.

⁴⁹ Vö. ROMANO GUARDINI: Vom Sinn des Gehorchens, in Romano Guardini: *Auf dem Wege. Versuche*, Matthias-Grünwald-Verlag – H. Rauch, Mainz – Wiesbaden, 1923, 19–32, 21.

⁵⁰ Vö. WALTER KASPER: Aspekte einer Theologie der Liturgie. Liturgie angesichts der Krise der Moderne – für eine neue liturgische Kultur, in Walter Kasper: *Die Liturgie der Kirche*, WKGS 10., Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2010, 15–83, 52.

az az örökkévalóságnak a felsejlése koordinátarendszerünkben – különleges szépséggel bír.⁵¹

Az itt tárgyalt „szép” tehát ontológiai fogalom, amely fundamentuma az apriori lét (a Lét energiája, a Lét *ad extram*) és nem az önkényeskedő szubjektum tetszésítéletének „kiszolgáltatott” valóság. A Lét pontosan a szép révén hívogatja, meg- és felszólítja az embert, hogy létében észlelje. A szép vonzalmában találkozik a lét a Léttel, az immanens lét a transzcendens Léttel, a kontingens lét az Abszolút Léttel, majd eget bontva az embernek, élete valós perspektívájára tere-li figyelmét: egy másik világba kalauzolja, egy tiszta és időtlen, azaz idő- és térkoordináták kontextusától függetlenül létező világba.

Mindennek feltétele a rácsodálkozás, amelyre a kicsinyek alázata tesz bennünket képessé.⁵² Mivel a liturgiában „végtelen az aránytalanság az ajándék nagysága és a megajándékozott kicsinysége között”,⁵³ elengedhetetlen, hogy kicsik legyünk, kicsik maradjunk.⁵⁴ „Letérdelünk, hogy bocsánatot kérjünk; hogy megadásra kényszerítsük gőgünket; hogy odaadjuk könnyeinket Istennek; hogy segítségéért esedez-zünk; hogy megköszönjük a kapott ajándékot: mindig ugyanaz a gesztus, mely lényegében Isten előtti kicsinységünket nyilvánítja ki.”⁵⁵ A liturgikus közösség egy olyan Isten és ember közötti kapcsolat irányába nyílik meg, amelyet Isten azon hatalma jár át, amely

⁵¹ Vö. ROMANO GUARDINI: *Die Anbetung*, i. m., 16: „Die Anbetung Gottes mitten in der Verslossenheit der Zeit hat eine besondere Schönheit. Sie eilt der kommenden Schöpfung voraus. Wo immer ein Mensch anbetet, dringt die neue Schöpfung durch.”

⁵² Vö. FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 38.

⁵³ Uo. 3.

⁵⁴ Uo. vö. 47.

⁵⁵ Uo. 53.

erősebb minden más evilági erőnél és hatalomnál.⁵⁶ A liturgia Istennek, a dicsőség Királyának jelenvalóságában történik, amelyben felolvad az ember szűkebb-lúsége, korlátoltsága, elzárkózottsága, és felszabadul az „én” bilincseiből az isteni életre.⁵⁷ „A transzcendensre, az Istenre való nyitottságunk lényegi alkotóelemünk: ennek el nem ismerése elkerülhetetlenül oda vezet, hogy nemcsak Istent, hanem önmagunkat sem ismerjük meg.”⁵⁸

A pápa nem köntörfalaz, amikor világosan kimondja:

„E beépülés nélkül nincs lehetőségünk arra, hogy megéljük az Isten iránti tisztelet teljességét. Ugyanis csak egyetlen tökéletes, az Atyának tetsző istentiszteleti cselekedet van, mégpedig a Fiú engedelmessége, melynek mértéke az ő kereszthalála. Az egyetlen módja annak, hogy részt vehessünk az ő áldozatában, az, ha fiakká válunk a Fiúban.”⁵⁹

A liturgia – olvashatjuk később Ferenc pápa tollából – „az Úr húsvéti vacsorájának ajándéka, mely – ha tanulékonyan fogadjuk – megújítja életünket”.⁶⁰

⁵⁶ Vö. PETER EBENBAUER – ISABELLA BRUCKNER: „Throne und Herrschaften, Mächte und Gewalten”? Zur Frage der ästhetischen Inszenierung von Machtverhältnissen in der Liturgie, in Gregor Maria Hoff – Julia Knop – Benedikt Kranemann (Hrsg.): *Amt – Macht – Liturgie. Theologische Zwischenrufe für eine Kirche auf dem Synodalen Weg*, Quaestiones Disputatae 308, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2020, 57–70, 65.

⁵⁷ Vö. KORMOS OTTÓ: Tanúságtételünk a liturgia tükrében, *Vigilia* 18 (1953/3) 113–119, 118.

⁵⁸ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 44.

⁵⁹ Uo. 15.

⁶⁰ Uo. 20.

Manapság az élet az autonómia és a heteronómia (= egy másik, azaz nem az egyénből származó, külső, felsőbb akaratnak / hatalomnak engedelmeskedő magatartás), valamint az autonómia és az autenticitás (= az egyént a tömegből kiemelő és lehetőleg hiteles eredetiségében megmutató életvitel⁶¹) paradoxonjain zajlik.⁶² Az autonóm szabadságvágytól fűtött egyén azonban csak akkor válhat képessé a liturgiára, ha képes felfedezni a liturgiában azt a modellt, amely saját paradoxonjainak leküzdését szolgálja.⁶³ A liturgiában ugyanis – jóllehet két önálló, autonóm akarat, nevezetesen a kultikus cselekményben résztvevő ember és a szakramentálisan közénk érkező örök Fiú Atyjával egybecsengő akarata találkozik – az emberi és az isteni akarat nem akarja egymást megsemmisíteni; egyikük sem akar a másik fölé kerekedni. Egyáltalán nem! Ellenkezőleg: a liturgia kultikus terében válik számunkra igazán megtapasztalhatóvá, hogy ez az emberi életünkhöz úgyszólván óhatatlanul hozzátartozó háromszög-paradoxon (autonómia – heteronómia – autenticitás) az isteni akarat fényénél összezsugorodik, itt – a liturgia találkozásterében – az emberi szabadság az önátadásban valósul meg. Fontos megértenünk azt, hogy az emberi szabad akarat nem az isteni akarat

⁶¹ Az eredetiség utáni törekvés az egyén vallásos reflexiójában is megmutatkozik (vö. DIÓSI DÁVID: *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2012, 64–66).

⁶² Vö. THOMAS M. SCHMIDT: *Autonomie und Verbindlichkeit. Paradoxien der Moderne*, in Klaus Vierbauer – Reinhard Kögerler (Hrsg.): *Das autonome Subjekt? Eine Denkform in Bedrängnis*, Ratio fidei 54., Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2014, 81–93, 81–82.

⁶³ Vö. STEPHAN WINTER: „Seid nicht gleichförmig...” (Röm 12,2). *Das Widerständige der Liturgie als Quelle christlicher Spiritualität*, *Liturgisches Jahrbuch* 67 (2017) 139–159, 156.

vetélytársa, az isteni akaratra kimondott „igen” pedig nem az emberi szabadság fenyegetése, sem pedig önmagammá válásom akadály. Krisztus sem az emberi akaratot győzte le, hanem megújította azt,⁶⁴ helyreállította eredeti méltóságát,⁶⁵ az Atya akaratával való azonosulást emberi létezési móddá tette.⁶⁶ A liturgikus találkozás erejében tapasztalhatjuk meg igazán, hogy ez a velünk szemben álló személyes autonóm szabadság nem azért érkezik közénk, hogy saját szabadságunkat veszélyeztesse, hanem azért, hogy azt szeretően átölelje, emberlétünk lényegbeli részeként elismerje és egy magasabb, valamint fennköltebb fokozatra emelje. Így, ha az emberi akarat beleegyezik Isten akaratába, az nem lerombolása az emberi akaratnak, hanem beteljesedése. Az ember akarata ugyanis az Isten akaratában való beleegyezésben teljesedik ki.⁶⁷

A Szentatya levelének általunk tárgyalt legemblematikusabb liturgia-teológiai puzzle-darabjai – a jézusi „vágyva vágytam”, „találkozás”, „szépség”, „(rá)csodálkozás”, „kicsinyek alázata” és „beépülés” – világossá tették számunkra Ferenc pápa liturgiатеológiai koncepciójának alapjait. Ő ezen kulcsfogalmak mentén ragadja meg a liturgiában történő, Isten és ember közötti kommunikáció mibenlétét és feltételeit. Levelét olvasva rájövünk, hogy nem egy receptes könyvet, illetve megoldási kísérleteket fogalmaz meg számunkra, hanem a liturgia lényegére hívja fel figyelmünket. Írása kihívást jelent számunkra,

⁶⁴ Vö. CHRISTOPH SCHÖNBORN: *Isten elküldte Fiát. Krisztológia*, i. m., 141.

⁶⁵ Vö. JOSEPH RATZINGER [XVI. BENEDEK]: *A Názáreti Jézus*, 2. *A jeruzsálemi bevonulástól a feltámadásig*, Szent István Társulat, Budapest 2011, 125. (ford. Martos L. Balázs),

⁶⁶ Vö. CHRISTOPH SCHÖNBORN: *Isten elküldte Fiát. Krisztológia*, i. m., 141.

⁶⁷ Vö. JOSEPH RATZINGER: *A Názáreti Jézus*, i. m., 124–125.

ugyanis feladat elé állít. Lelki, szellemi „munkára”, lényegre törő elmélyülésre szólít fel mindannyiunkat:

„ámuljunk el továbbra is a liturgia szépségén!
Nekünk adatott a húsvéti vacsora, engedjük,
hogy őrizzen bennünket az Úrnak az a folyama-
tos vágya, hogy velünk költhesse el!”⁶⁸

⁶⁸ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 65.